

KRITIKA UN BIBLIOGRAFIJA

Prof. E. Felsbergs: **Akropole un Portenōns**, Valtera un Rapas akc. sab. izdevums, Rīgā, 1926.; **Ievads grieķu mākslas vēsturē**. A. Gulbja apgādībā, Rīgā, 1926.; **Grieķu mākslas vēstures literatūra**, Latv. universitātes raksti, XIV sējums, Rīgā, 1926.

Tādā kārtībā — vispirms „Akropoli un Portenōnu” — gribētos apskatīt augšā minētās 3 grāmatas, kuŗas vēsta par seno grieķu mākslu un mākslas vēsturi. Chronoloģiski šī kārtība nav pareiza, jo grāmata „Akropole un Portenōns” iznāca beidzamā, 7./XI. 1926., prof. E. Felsberga 60 g. dzimšanas dienā.

Bet „Akropole un Portenōns” ir sarakstīta ar tādu sajūsmi un skaistās ainās, ka katrs, kas šo grāmatu lasījis, patiesi iegūst grieķu mākslas daiļuma un cēlas izpratni. Grāmata spēj ieinteresēt par seniem tēlniekiem un celtniekiem, rodas vēlēšanās dabūt sīkāku ieskatu grieķu mākslas vēsturē un jaunākās literatūras pārskatu: visu to atrodam prof. Felsberga „ievadā” un pēdējos 50 gados iznākušās „grieķu mākslas vēstures literatūras sarakstā.

„Akropolē un Portenōnā” prof. Felsbergs atstāsta Atēnu akropoles un Atēnas tempļa Portenōna vēsturi un gleznainā valodā raksturo Portenōna skulptūru. Vislabāki izdevusies 7. nodaļa: „Portenōna josla”. Joslas nosvērto kompozīciju, ritmu prof. Felsbergs attēlojis mākslinieciski; līdzīgi kādai Homēra ainai, mūsu priekšā norit panatēnaju gājiens: jātnieki, rati, jaunekļi ar hydrijām, upuŗu dzīvnieki un jaunavas ar „peplu”. Drosme, spēks, maigā jaunība — viss plūst uz Atēnas templi, lai nonestu templī, Atēnu dievei, tēŗpu — „pēplu”. Svinīgā godbijībā nodod peplu priesterim; katrs dalībnieks it kā sajūt dievu klātbūtni. Mūžīgi daiļus un pilnīgus mākslinieks attēlojis Grieķijas dievus.

Labi raksturotas arī Portenōna metopas (6. nodaļa); izceltas grieķu mākslas īpatnības: ... „sejs ir inteligents un skaists, ... uzbudinājums izpauŗas tikai viegli atvērtā mutē, ... atturīgi izteiktas nāves bailes; kailo miesu tēlodams skulptors vēro, lai ķermeņu kontūras būtu pēc iespējas daiļas.” Atzīmētas atšķirības atsevišķu metopu traktējumā; sekojot tekstam, labi sajūt vecāku un jaunāku mākslinieku formu traktējumu.

Ne mazāki interesanta 8. nodaļa „Portenōna jumtgaļes” un 9. nodaļa „Atēnas-Jaunavas tēls”; par nožēlošanu, ievietota neizdevusies Lenormana statuīņas fotogrāfija.

Pārmest varētu autoram dažus atkārtojumus, piem.: 18. un 90.—91. lp. pusēs; arī paskaidrojumus, kuŗi novietoti atsevišķās lp. pusēs zem teksta, — varēja dot pašā tekstā. Bet, protams, šīs piezīmes ir nenoziņīgas. Prof. Felsberga „Akropole un Portenōns” ir pirmā monogrāfija par sengrieķu mākslu latvieŗu valodā, izdota ļoti glīti un teksts valdzina lasītāju. Latvijā iespiestā mākslas vēstures literatūrā viņai neapšaubāmi pieder viena no pirmām vietām.

Prof. Felsberga „ievadā“ dots īss grieķu mākslas vēstures raksturojums, apskatīti grieķu mākslas vēstures avoti, dots attiecīgo muzeju saraksts un grieķu mākslas vēsturnieku pētījumu apcerējums. Sarakstu „grieķu mākslas vēstures literatūra“ labprāt gribētos redzēt pievienotu šim „ievadam“; IV. nodaļā minētos darbus vajadzēja sakārtot atsevišķās mākslas nozarēs (celtniecībā, tēlniecībā u. t. t.).

Visos 3 rakstos daudz jaunu terminu, kurus latviešu valodā ļoti laimīgi radījis mūsu cienījamais, sirmais mākslas vēsturnieks, un viscaur ar labiem panākumiem ievēroti tie svešvārdu pareizrakstības principi, kurus prof. Felsbergs izveda savā „Grieķu īpašvārdu pareizrakstībā latviešu valodā“ (Rīgā 1922., L. U. izd.) un kuriem, kā redzu, pievienojas mūsu zinātnieki.

Cerēsim, ka arī turpmāk vēl sagaidīsim daudz līdzīgu interesantu darbu par sengrieķu mūžīgi daiļo mākslu!

Prof. Fr. Balodis.

Latgaliešu periodiskie izdevumi. Grāmatniecībā latgaliešiem neveicas; kur nu jau tas laiks, kopš klajā nav laists neviens kaut cik ievērojamāks izdevums. Ja, skolas grāmatas, — tā cita lieta: jo ar obligatorisko latgaliešu izloksnes mācību stundu ieviešanu pamatskolās šīs grāmatas ir kļuvušas par nepieciešamām, kādēļ tās ar katru gadu vairojas. Tas pats, pa daļai, attiecinams arī uz garīga satura literatūru, — par viņas izdošanu un apgādāšanu rūpējas baznīckungu konfesionalās biedrības, tā ka par šāda rakstura literatūras trūkumu ne katoļticīgie latvieši, ne poļi un pat ne baltkrievi nevar sūdzēties. Pavisam citādi tas ir ar beletristiku, zinātnes popularizēšanu un vispār ar „laicīgo“ rakstniecību. Šo to varētu minēt tik par oriģinaldzeju: Putāna, Silkāna, Selicka un dažu citu panti jau ir pa beidzamiem gadiem iznākuši atsevišķos izdevumos; vājus, nedrošus mēģinājumus beletristikā ir snieguši tik Juris Pabērzs un J. Opincans; bez tam netaisījis Fr. Trasuns ir reprezentējies kā fabulists. Tur visa latgaliešu bagātība. Bet toties viņi, varbūt, ir uzcītīgāki avīžu, žurnālu — vispār periodisko izdevumu lasītāji? Aplūkosim, kādi tie ir.

No tiem izdevumiem, kas vēl šodien pastāv, visvecākie ir nedēļas laikraksti — „Latgolas Words“ un „Latgalietis“ (abi no 1920. g.). Tās bij dzīvas un sajūsmas pilnas dienas: vajadzēja gatavoties uz Satversmes Sapulces vēlēšanām — un dibinājās partijas. „Latgolas Words“ pulcināja ap sevi bijušās „Dryvas“ aprindas, skaitīdamies par Katoļu Savienības oficiozu. Bet „Latgalietis“ radīja pavisam jaunu politisku platformu, nostādamies nesamierināmā opozīcijā pret konservatīviem baznīckungiem, iepazīstinot zemniecību ar demokratiskiem centieniem un modinot vairāk tās interesi uz pasaulīgām lietām. Pirmo vārdu šē jau bij teikušas „Jaunokos Zinias“, kas pirms kara iznāca Pēterpilī un kurām kultūr-vēsturiskā ziņā Latgalē ir tāda pat nozīme, kā „Pet. Avizēm“ Baltijas latviešu daļā. Tagad nu atkal Kambala, Kindzuls, Pabērzs, Valerija Seile šo cīņu „Latgalietī“ zem Latgales zemnieku partijas aizklātnes atjaunoja. Ap to pašu laiku parādās arī Jezupa Trasuna „Jauno Straume“. Viņa grib būt vēl radikālāka par „Latgalietī“, ir darba, jeb radikāldemokrātu partijas orgāns un — kas latgaliešu presē tiešām parādās pirmo reizi — aicina uz saprašanās un kopdarbību ar baltiešiem — galvenā kārtā ar viņu demokrātiju, ar strādniecību.